

Дмитро ЛИСИЦЯ,
кандидат педагогічних наук,
викладач вищої категорії, старший викладач,
голова циклової комісії стоматологічних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради

Юлія ЛИСИЦЯ,
викладач стоматологічних дисциплін
КЗВО «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради

УПРОВАДЖЕННЯ ОСВІТНЬОЇ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ АСИСТЕНТА ЛІКАРЯ-СТОМАТОЛОГА У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено особливості організації роботи асистента лікаря-стоматолога. Подано принципи підготовки медичних сестер у закладах фахової передвищої освіти. Запропоновано розробку та умови впровадження в освітній процес моделі підготовки асистента лікаря-стоматолога за спеціальністю «медсестринство».

Ключові слова: асистент лікаря-стоматолога, медична сестра, гігієніст зубний, помічник лікаря-стоматолога, модель підготовки, професійна компетентність.

В статті обозначены особенности организации работы ассистента врача-стоматолога. Представлены принципы подготовки медицинских сестер в учреждениях профессионального передвысшего образования. Предложена разработка и условия внедрения в образовательный процесс модели подготовки ассистента врача-стоматолога по специальности «медсестринство».

Ключевые слова: ассистент врача-стоматолога, медицинская сестра, гигиенист зубной, помощник врача-стоматолога, модель подготовки, профессиональная компетентность

This article makes a features of work organization of dental assistant and problems of training these specialists. In modern working conditions of dental clinics there is an acute problem to provide qualified dental assistant, whose functions are performed by nurses and dental hygienist today. In Ukraine the issue of training nurses has been well studied in publications of L. Borysiuk, M. Danyuk, M. Demyanchuk, I. Lukashchuk, M. Lukashchuk, O. Markovych, I. Radzievska, Z. Sharlovyeh, M. Shegedyn. Scientists worked out and substantiated methods of forming professional competence of future nurses in their researches. But not many scientists engaged in questions of training specialists in stomatology. This theme is opened up in publications of V. Gabal, O. Humeniuk, I. Mazur, Y. Mochalova.

However, the problem of training nurses as dental assistants has been studied not fully. Therefore, this article presents comparison of the training and functional responsibilities of dental hygienists and nurses. The inexpediency of implementation functions related to the assistance of dentist by dental hygienist is substantiated and effective application of professional skills of nurses is indicated. In this regard, there is a problem of formation of professional competence of a nurse for work in a dental clinic. The model of educational process of training specialists, that will ensure qualitative formation of professional competence to perform the duties of dental assistant is introduced in this article.

Key words: dental assistant, nurse, dental hygienist, training model, professional competence

Постановка проблеми. Стоматологія – медична наука, що вивчає етіологію, патогенез, клініку захворювання щелепно-лицевої ділянки, а також покликана розробляти методи їх лікування та профілактики. Уже понад двадцять років на теренах нашої держави вона стрімко розвивається, впроваджуючи у практичну медицину новітні методики діагностики, лікування, використовуючи при цьому високотехнологічне обладнання, інструменти та препарати. Стоматологічна галузь, як відомо, зазнає постійних змін, а отже, потребує фахівців, які провадитимуть свою діяльність у постійно змінюваних умовах сьогодення. До речі, потреба в стоматологічній допомозі постійно зростає. Так, за даними Центру медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України, станом на 2018 рік за стоматологічною допомогою звернулися понад 32,5 млн осіб.

Отже, для проведення діагностично-лікувальних заходів із метою усунення стоматологічної захворюваності серед населення необхідна достатня кількість висококваліфікованих фахівців, зокрема й асистентів-лікарів стоматолога, медичних сестер зі стоматології.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідженнями формування компетентності медичних сестер та пошуком шляхів підвищення якості їхньої освіти займалися Л. Борисюк, М. Данюк, М. Дем'яничук, І. Лукашук, М. Лукашук, О. Маркович, І. Радзівська, З. Шарлович, М. Шегедин та ін. Питанням підготовки середнього медичного персоналу для стоматологічної галузі присвячені наукові розвідки В. Габаль, О. Гуменюк, І. Мазур, Ю. Мочалов та ін.

Серед незначної кількості досліджень, що стосуються формування професійної компетентності медичних сестер зі стоматології, наявні також дослідження асистентів лікарів-стоматологів, гігієністів зубних. Однак порушена нами проблема підготовки майбутніх фахівців, які навчаються за спеціальністю 223 «Медсестринство» (спеціалізація «сестринська справа») для роботи у лікувально-профілактичних закладах стоматологічного спрямування, висвітлена недостатньо, що й спонукало нас до написання означеної статті.

Мета статті – обґрунтувати впровадження освітньої моделі підготовки асистента лікаря-стоматолога у закладах фахової передвищої освіти на основі порівняння ролі медичної сестри й асистента лікаря-стоматолога у сучасних умовах функціонування стоматологічної клініки та визначення провідних функцій, наявності знань й умінь.

Виклад основного матеріалу. Стоматологічні кадри зазвичай формуються з лікарів-стоматологів, з якими пліч-о-пліч працюють середні медичні працівники, як-от асистенти лікаря-стоматолога, медичні сестри. Нині саме державні й комунальні стоматологічні поліклініки надають основну стоматологічну допомогу населенню, зокрема співвідношення лікарів державного та приватного секторів становить 72 та 28 відсотків відповідно [4]. Незважаючи на це, тенденції останніх років свідчать про збільшення кількості приватних стоматологічних кабінетів та клінік, які потребують фахівців для здійснення відповідних функцій, і їх кількість щороку зростає. Такі заклади надають стоматологічну допомогу за дещо іншими принципами, ніж комунальні. Це передусім стосується організації робочого процесу, наявності спеціальних компетентностей середнього медичного персоналу тощо. Як наслідок – у сучасній клініці стоматології медична сестра не може виконувати повного об'єму покладених на неї задач, не будучи асистентом лікаря, тобто його «правою рукою», адже функції стоматологічної медичної сестри до сьогодні не охоплювали вникнення в усі лікарські маніпуляції й зазвичай обмежувалися веденням обліково-звітної документації, організацією санітарно-епідеміологічного режиму в кабінеті, а також підготовкою робочого місця лікаря-стоматолога, зубного лікаря.

Сучасна практика регламентує роботу в «чотири руки», тобто асистент лікаря має більше повноважень, а отже, – й відповідальності, що вимагає нового формату знань та умінь [5]. На жаль, класична освіта медичної сестри у закладі фахової передвищої освіти не може створити належних умов для підготовки компетентного, висококваліфікованого помічника лікаря-стоматолога, який може брати активну участь у командній роботі всієї стоматологічної команди.

Нині у приватних стоматологічних клініках посади асистента лікаря-стоматолога обіймають зазвичай медичні сестри, гігієністи зубні. Якщо брати до уваги гігієністів зубних у контексті працевлаштування асистентом лікаря-стоматолога, то не виникає жодних заперечень щодо професійної компетентності

означених фахівців, адже вони володіють теоретичними знаннями, що безпосередньо пов'язані зі стоматологічною діяльністю [3]. За час навчання, а це, як відомо, чотири роки на основі базової загальної середньої освіти та три роки на основі повної загальної середньої освіти, гігієністи зубні вивчають навчальні дисципліни з циклу професійної та практичної підготовки, що визначають основні знання з діагностики, лікування та профілактики стоматологічних захворювань. Також засвоєння знань із навчальних дисциплін інших циклів дозволяють виконувати роботу із повноцінної підтримки виробничого процесу у ролі медичної сестри. Але на даних фахівців покладена зовсім інша функція й спрямування їх потенціалу з метою асистування лікареві-стоматологу є невинуватим, адже їхня професійна компетентність дозволяє виконувати більш складні завдання, які не може виконати асистент та медична сестра. На жаль, проблеми з працевлаштуванням гігієністів зубних у зв'язку з недооцінкою держави їхньої визначної ролі у збереженні та примноженні стоматологічного здоров'я населення призводять до виконання невластивих цим фахівцям функцій [2].

Виконання функцій асистента лікаря-стоматолога медичними сестрами, фельдшерами, акушерками є більш виправданим. Але у випадку із випускниками закладів фахової передвищої освіти, які навчалися за спеціальністю 223 «Медсестринство», не все так просто. Відповідно до освітньо-професійних програм із даної спеціальності у розділі «придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання» означений фахівець може займати посаду «сестра медична зі стоматології» лише у випадку отримання кваліфікації «акушерка» та «сестра медична». Ураховуючи викладене вище, такі фахівці не можуть здійснювати професійної діяльності у стоматологічній галузі. На основі аналізу переліку компонентів освітньо-професійної програми за час підготовки на додипломному етапі тільки майбутні фахівці, які отримують диплом із кваліфікацією «фельдшер», опановують навчальну дисципліну «Стоматологічні захворювання» в обсязі 1,5 кредита.

Отже, формування професійної компетентності стоматологічного фахівця, який може працювати в стоматологічній клініці, у закладах фахової передвищої освіти не здійснюється, а здобуття теоретичних знань та практичних навичок перекладається на заклади післядипломної освіти або відбувається відповідна підготовка безпосередньо на робочих місцях. У зв'язку з цим виникає потреба впровадження в освітньо-професійні програми підготовки фахівців зі спеціальності 223 «Медсестринство» (спеціалізації «сестринська справа», «акушерська справа») навчальних дисциплін, завдяки яким буде можливим сформувати професійну компетентність фахівця для майбутньої діяльності в стоматологічній сфері. Зважаючи на це, необхідно розробити та впровадити освітню модель для якісної підготовки асистентів лікаря-стоматолога.

Згідно з довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників охорони здоров'я сестра медична зі стоматології:

- бере участь у лікувально-діагностичному процесі, виконує призначення лікаря-стоматолога, асистує йому під час проведення стоматологічних операцій;
- надає невідкладну долікарську допомогу;
- комплектує набори стоматологічного інструментарію, готує відбитковий та пломбувальний матеріал;

- проводить обробку порожнини рота та готує хворого до наркозу;
- володіє приййомами реанімації, вміє надати допомогу при травматичному пошкодженні, кровотечі, колапсі, отруєнні, утопленні, механічній асфіксії, анафілактичному шоку, опіках, відмороженні, алергічних станах;
- веде медичну документацію;
- бере активну участь у поширенні медичних знань серед населення щодо профілактики стоматологічних захворювань та їх ускладнень;
- дотримується принципів медичної деонтології;
- постійно вдосконалює власний професійний рівень [1].

У довіднику фахівець, який за своїми функціональними обов'язками наближений до асистента лікаря-стоматолога, визначений як «помічник лікаря-стоматолога». Означений фахівець наділений такими основними функціями:

- застосовує сучасні методи профілактики та лікування стоматологічних захворювань;
- працює разом із лікарем-стоматологом у ролі його асистента;
- проводить первинне обстеження щелепно-лицевої ділянки, діагностує захворювання, а також, у разі відсутності лікаря-стоматолога, надає першу допомогу при невідкладних станах;
- визначає стан ротової порожнини та необхідність спеціальних методів дослідження (лабораторних, рентгенологічних, цитологічних тощо);
- аналізує рентгенограми зубів та щелеп;
- проводить знеболювання, готує матеріали для пломбування каналів, накладає лікувальні пов'язки;
- проводить аплікацію та зрощення м'яких і твердих тканин порожнини рота, проводить ортопедичне лікування твердих тканин зуба та захворювань пародонта;
- добирає відбиткові ложки й готує відбитковий матеріал для зняття відбитку, відливає моделі, коректує знімний протез та ортодонтичні апарати;
- проводить первинну індивідуальну та масову профілактику стоматологічних захворювань;
- виписує та зберігає фармакологічні препарати, готує суміші, пасти тощо для лікування в стоматології;
- проводить післяопераційний догляд за хворими із пошкодженням щелепно-лицевої ділянки;
- дотримується принципів медичної деонтології;
- бере активну участь у поширенні медичних знань серед населення щодо питань профілактики стоматологічних захворювань;
- веде медичну документацію;
- постійно вдосконалює власний професійний рівень [1].

Аналізуючи викладене вище, зауважимо, що покладені на сестру медичну зі стоматології та помічника (асистента) лікаря-стоматолога функції, представлені в довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників охорони здоров'я, в повному обсязі на робочому місці не виконуються. Так, зважаючи на дослідження Ю. Мочалова, сестра медична під час роботи у стоматологічному кабінеті виконує такі функції:

- підготовка рук до виконання маніпуляцій; організація правильного використання й зберігання дезінфектантів у стоматологічному кабінеті;
- обробка стоматологічного інструментарію, обладнання;

- здійснення заходів контролю якості дезінфекції, передстерилізаційного очищення, стерилізації інструментарію й перев'язувального матеріалу;
- проведення утилізації разових медичних інструментів;
- здійснення заходів із обробки використаного перев'язувального матеріалу;
- дотримання запобіжних заходів і техніки безпеки під час роботи з дезінфікуючими засобами;
- надання першої медичної допомоги в разі отруєння дезінфікуючими засобами;
- підрахунок частоти дихання, вимірювання пульсу, артеріального тиску; правильне зберігання лікарських засобів;
- проведення ін'єкцій, встановлення систем для внутрішньовенного вливання;
- виявлення побічних ефектів від лікарської терапії, ускладнень під час парентерального введення лікарських препаратів в організм;
- проведення гігієнічних заходів під час догляду за пацієнтом;
- накладання зігріваючого компресу, грілки, міхура з льодом;
- налагодження подачі кисню за допомогою кисневої маски;
- виявлення психологічних проблем пацієнтів [6].

Таким чином, на нашу думку, практична діяльність асистента лікаря-стоматолога, яку б здійснювала сестра медична, повинна поєднувати як обов'язки, які визначено в довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників охорони здоров'я, так і ті, які вимагає «реальне» робоче місце. Набір умінь та навичок повинен регламентуватися спеціалізацією стоматологічної клініки, адже функції асистента лікаря-стоматолога-терапевта відрізняються від асистента лікаря-стоматолога-хірурга чи ортопеда. Відсутність базових знань та умінь створює перешкоди не тільки під час працевлаштування, а й на початковому «тренінговому» періоді після отримання робочого місця. Як наслідок – додаткове навантаження на лікаря-стоматолога, колега-асистентів, що згодом відображається на додаткових часових витратах, психоемоційному стані, професійній ефективності, економічних витратах тощо.

Висновки. Отже, впровадження в освітній процес освітньої моделі підготовки асистента лікаря-стоматолога на додипломному етапі в закладах фахової передвищої освіти на спеціальності 223 «Медсестринство» (спеціалізація «сестринська справа») дозволить якісно сформувати професійну компетентність сестри медичної зі стоматології. Зважаючи на це, такий фахівець буде більш затребуваний на ринку праці, тобто роботодавці зможуть економити ресурси на підготовку такого фахівця на робочому місці, а якість надання стоматологічних послуг відповідно зросте.

Подальші дослідження у даному напрямі плануємо присвятити впровадженню освітньої моделі підготовки асистента лікаря-стоматолога в межах освітньо-професійної програми зі спеціальності 223 «Медсестринство» в освітній процес сестер медичних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. 2002. Вип. 78. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va117282-02> (дата звернення: 27.01.2020).

2. Лисиця Д. Л. Формування професійної компетентності майбутніх зубних гігієністів у медичних коледжах : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2018. 374 с.

3. Мазур І. П. Стоматологія – не розкіш, а засіб збереження здоров'я. *Ваше здоров'я*. 2018. URL: <https://www.vz.kiev.ua/iryna-mazur-stomatologiya-ne-rozkish-a-zasib-zberezhennya-zdorovya/> (дата звернення: 10.03.2020).

4. Мазур І. П., Павленко О. В., Близнюк В. Г. Сучасний стан стоматологічної допомоги в Україні. *Здоров'я України*. 2017. URL: <http://health-ua.com/article/>

31266-suchasnij-stan-stomatologchno-dopomogi-v-ukran (дата звернення: 15.03.2020).

5. Методичні вказівки до практичних занять із дисципліни «Ергономіка в стоматології» / [О. А. Петришин, В. С. Гриновець, А. І. Фурдичко та ін.]. Львів : Львівський нац. мед. ун-т імені Данила Галицького, 2016. 53 с.

6. Мочалов Ю. Особливості роботи медичної сестри в стоматологічних медичних закладах. *Журнал головної медичної сестри*. 2014. № 3. С. 19–26.

Дата надходження до редакції: 22.05.2020 р.